

הוה ביה ברב ועשה לפניו משורת הדין'. לו ראה את דברי הירושלמי, היה מוצא שהם מאשרים את השערתו.

[ומצאנו במקומות נוספים שר' חייא עסק בגידול פשתן ובמכירתו – ע' חולין פה: כתובות קג: ירושלמי ב"מ ה,ו]. (מתוך 'עיונים בדברי רז"ל ובלשונם' לגר"ח ארנטרוי עמ' קנח. גם ברא"ש נראה שהיתה לפניו גרסה זו).

*

'לא קשיא, הא דסיירא לארעיה מדאורתא הא דלא סיירא'. ורב שתמה על התנא 'חביבי אמר...'. – הוקשה לו מדוע פסק הדבר ולא חילק בין סייר מאמש ולא סייר, היה לו לשנות 'במה דברים אמורים...' כמו בשאר הדינים דלעיל (ריטב"א).

מבואר בדברי כמה ראשונים שגם באופן שירדו גשמים בלילה יש חילוק אם סייר מאמש אם לאו. וטעם הדבר [הלא סיורו אינו מועיל כלום לענין הגשם] מבואר במאירי; מדובר שיש לו כמה שדות, חלקן אינן ראויות עתה לעבודה מפני הגשמים וחלקן ראויות, על כן אם לא סיירו מאתמול אומרים לו: הואיל ולא סיימת שדה ויש לך שדות הראויות לחרישה – הפסד זה שלך הוא, אבל אם סיירו הרי הוא כמפרש לשדה זו ואין להם עליו כלום.

דף עז

'... פסידא דפועלים. האי מאן דאוגיר אגורי... פסידא דפועלים...'. יש לשמוע מלשון רש"י שזה שאמרנו שבכל דבר שאינו צפוי, או שצפוי לבעלים ולפועל במידה שוה – ההפסד של הפועל, זהו משום שבעל הבית לא שילם לו, לכך ידו של הפועל על התחטונה כי הוא המוציא מחברו. וכן כתב הר"ן: 'שכיון שידעו פועלים דאי אתי מטרא בלילה לא חזיא למרפק בה למחר ולא אתנו, אינהו אפסידו אנפשיהו, ואע"פ שבעל הבית גם כן ידע זה ולא אתני, אפילו הכי כיון שהפועל בא להוציא מבעל הבית – ידו על התחטונה (וכ"ה בטור חו"מ שלד).

ולפי זה כתב בדרכי משה (שם עפ"י תרומת הדשן שכת): אם הקדים ושילם לו שכרו – יד הפועל על העליונה. ויש מי שכתב לדייק מדברי הטור שהוא הדין אם לא הקדים שכרו אלא שהפועל תפס – מועילה תפיסתו (שבות יעקב ח"א קעו. והבין שדין זה הרי הוא ככל ספק ממון). ואולם כמה פוסקים חולקים על כך, שאין דין זה מפני הספק אלא כך עיקר הדין. ורק אם הקדים שכרו, רק אז אחריות המאורעות המונעות מוטלת על הבעלים לפרש (ע' דברי משפט שי, שלד; ערוך השלחן שם ועוד. ואכן בתרומת הדשן לא מבואר אלא באופן שנתן מעות, ומטעם ריצוי ומחילה – משמע שללא טעם זה הפועלים חייבים).

'האי מאן דאגר אגורי לעבידתא ושלים עבידתא בפלגא דיומא, אי אית ליה עבידתא דניחא מינה יהיב להו...'. כתבו הראשונים: דוקא כשפסק עמו על מלאכה מסוימת אבל אם שכרו בסתם ליום שלם, יכול לתת לו מלאכה כבידה, שהרי גם מלכתחילה יכול היה לתת לו מלאכה כבדה זו. ודבר זה אינו צריך ראיה (רמב"ן. וכ"כ הפוסקים שלה, א).

וכששכרו למלאכה מסוימת, גם אם הפועל ראה אותה קודם לכן ונוכח בעצמו שיוכל לגמרה באמצע

היום, כל שבעה"ב פירש בשעת השכירות ששוכרו ליום שלם – חייב לשלם לו עבור כל היום [כפועל בטל], או לתת לו מלאכה כמותה (סמ"ע סק"ב. וע' ט"ז).
 פשוט שכל הנאמר כאן – בשכיר לזמן, אבל קבלן שהשלים עבודתו קודם הזמן הרגיל – מקבל כל שכרו (פתחי חושן פרק יב הערה כו).

'האי מאן דאוגיר אגורי לדוולא ואתא מטרא... כי קאמר רבא באכלושי דמחוזא דאי לא עבדי – חלשי'. 'מכאן פסק רבינו יואל ז"ל: מי ששכר מלמד לבנו וחלה התלמיד, אי לא שכיח דחלה – פסידא דמלמד. ואי שכיח דחלה, אי שכיח מלמד במתא ומכיר ענין התלמיד – פסידא דמלמד, ואי לא שכיח במתא – פסידא דבעה"ב. ויהיב ליה שכרו משלם ולא כפועל בטל דכל לומדי תורה דמי לאוכלוסי דמחוזא, שהבטלה גורם להם שכחה וכובד אברים' (מובא ברא"ש).

בהגהות אשר"י תמה, הלא יכול ללמוד לעצמו או ללמד לאחרים בחנם. ולכאורה י"ל כיון שבעצם חייב לו כל שכרו, אלא שמנכים לו מה שנהנה בחסיכת טרחו ויגיעתו, כמה שהיה מוכן שינכו לו וישב בטל, כאן שאין לו הנאה בכך אלא להפך – אין מנכים לו כלום.

וכיוצא בזה כתב בתשובות מיוחסות לרמב"ן (א): 'ולומדי התורה אינם נהנים בבטולם אלא מצירים'. וזו לשון הריטב"א בשם נמוקי התוס' (ע.ח): 'דהא כאכלושי דמחוזא הוי, דהא נח לו לאדם לעשות מלאכת שמים מליבטל הימנה, וגם יותר טוב הוא לו שילמוד עם אחרים משילמוד לעצמו, דכשהוא מלמד לאחרים עושה מצות לימוד וחכמתו מתקיימת יותר, כדאיתא...'. ולבסוף הסיק: 'גם מה שאמרו לענין המלמד כי נוח לו שילמוד לאחרים משהיה בטל ושילמוד לעצמו – הכל כפי מה שהוא התלמיד וכפי ראות הדיינין'.

עוד כתבו הפוסקים שמלמד תינוקות החוזר בו – נחשב כ'דבר האבד', אם מפני ביטול הלימוד שבכל יום הראוי ללימוד ואינו מלמד, אם מפני שע"י בטלת היום מאבד גם מה שלמד בעבר, כמו שאמרו (בספרי עקב מה וירושלמי סוף ברכות) 'אם תעזובני יום – יומים אעזובך'. וכן נאמר (משלי כג, ה) התעייף עיניך בו ואיננו (עפ"י שו"ת מהר"ם מרוטנבורג [פראג] תעז; תשובות מיימוניות קנין ל. וע"ע הג"א, רמ"א שלג, ה וש"ך סק"ו; מנחת שלמה פז).

'לא צריכא דאייקר עבידתא ואימרו (לשון פרישה ונסיגה (רש"י), או המראה ומרידה [וי"ג 'אימרוד'], או התנשאות וגאווה (ע' מאירי). ויתכן גם לשון מרידות וזעף – עתורא"ש) פועלים ואזל בעל הבית ופייסינהו' – שאמר להם להטיב להם – 'מהו דתימא מצו אמרי ליה כי מפייסינן אדעתא דטפת לן אאגרא, קמ"ל דאמר להו אדעתא דטרחנא לכו באכילה ושתיה' אמרתי לכם להטיבכם. וכן יש לפרש בסמוך גבי פייסוה לבעל הבית (תור"פ ועוד).

'לא צריכא דזל עבידתא ואימר בעל הבית... מהו דתימא מצי אמר להו אדעתא דבצירתו לי מאגריי' – לא שחזר בו בגלל ההזולה, שהרי אין בעה"ב מרויח בכך מאומה, כי חייב לשלם להם כל שכרם בניכוי הוצאה שצריך להוציא להשלמת העבודה, נמצא שמשלם הכל כפי שפסק מתחילה, אלא שחזר מחמת קטטה או סיבה אחרת. והם פייסוהו לפי שלא רצו לטרוח אחר עבודה אחרת (תוס' לעיל עו. ד"ה השוכר).

(ע"ב) 'רשב"ג אומר: מלמדין אותן שלא יחזרו, כיצד? כותב לו... והריני נושה בו ח' מאות זוז. קנה ומחזיר את השאר אפילו לאחר כמה שנים'. מבואר בראשונים (ע' ריטב"א וש"א"ר – הובא בדבר אברהם ח"א לט,ג) שענין זקיפה במלוה הוא כאילו קיבל המעות לפרעון וחזר והלוון לו. ונראה בבאור הדבר, הלא באמת לא קיבלן ולא הלוה – אלא הענין הוא שפורע את חובו בעצם ההתחייבות החדשה. והתחייבות זו אינה טעונה קנין או שטר, לפי שעל ידה נפטר המתחייב מחובו הקודם, ועוד מרויח זמן הפרעון – סמכה דעתו (עפ"י בית ישי ה. ע"ש בהרחבה).

דף עח

'תיקו'. כתב הראב"ד שבספק אינו חוזר. (וכן נפסק ברמב"ם ובשו"ע (חו"מ ז, יד) ששניהם אינם יכולים לחזור. וע"ע בתשב"ץ ח"ב רעב – דף מ, 2; שו"ת רשב"ש תקמ), כיון שיש כאן קנין ודאי, שהחזיק בה או קנה בחליפין, וחזרתו של זה בספק – אין ספק מוציא מידי ודאי. ואולם אם לא עשו קנין אחר אלא כסף זה [שאו הספק הוא בעיקר הקנין] על הלוקח להביא ראיה, ואם לא הביא – קרקע בחזקת בעליה עומדת (הריטב"א. ועט"ז ונתייה"מ ובהגר"א קצ, יג. וצ"ע).

'שבאתה חבילה לידו'. פרשו הראשונים שסתם נותני חבילה, על דעת כן נתנוה אצלו, שתהא משועבדת וקנויה עבור תשלום הפסדו, או שפרשו כן להדיא שנותנים לשם משכון. (ע' תוס' רבנו פרץ והרא"ש; חדושי הריטב"א. וכן באר מהר"ם את דברי התוס', ששאלו 'פשיטא'. ויש להעיר מסתימת דברי הרמב"ם שכל ממון פועלים שאצלו יכול ליטלו. אך יתכן דוקא כשהתפסוהו לו מדעת, וכאילו פירשו בשכירותם שאחריות הפסד על אותו ממון).

'השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה...' נקט לשון נקבה בחמור כלשון הכתוב, כגון כי עבדך אחבשה לי החמור וארכב עליה (שמואל-ב יט); גמלים מיניקות (בראשית לב. רבנו יהונתן). יש מי שהראה שהיו רגילים לרכוב ולהשתמש באתונות יותר מחמורים זכרים, ולכך השתמשו לרוב ברכיבת החמור ושכירותו בלשון נקבה.

'שמתה מחמת אויר... מחמת אובצנא... כגון שהכיש נחש'. מרש"י משמע שאם אפשר לתלות שמיתתה נגרמה מחמת שינוי האויר וכד' – חייב. ויש חולקים וסוברים שדוקא כשניכר שמחמת אויר מתה או מחמת אובצנא, ולא בספק [וכמשמעות הפשוטה של המלים 'שמתה מחמת אויר'] (רב האי גאון, ריטב"א, תור"פ. ומשמע בריטב"א ור"פ שגם אם אין ידוע שהאיר במקום האחר קשה יותר או שיש שם יותר נחשים, יכול לטעון אילו לא שינית מדברי לא היה האונס). והתוס' והרא"ש מפרשים בשידוע שיש חילוק באוירין ובנחשים בין ההר לבקעה. [ובדעת הרמב"ם יש אומרים שאפילו באופן זה פטור, שרבי יוחנן שנמנע מלפרש כן והעמיד הרישא כרבי מאיר, סובר שאינו חייב אלא בכגון הוחלקה בהר והוחמה בבקעה. עפ"י מגיד משנה שכירות ד, א].

(ע"ב) 'ממאי דלמא שאני התם דקניא בשינוי מעשה'. אף על פי ששינוי מעשה אינו קונה אלא בגזלן, יש מפרשים שהואיל ועשה בו מעשה שהגזלן קונה בו, מתכוין הוא לגזול ולכך שינהו כדי שיקנה אותו (עפ"י רמב"ן ור"ן).

א. כל אותם דינים שהוזכרו בגמרא – הלכה הם (ריטב"א). ומשמע שבאופן שאין שייכות הטענות האמורות, כגון כשודאי היו נשכרים בשלשה, שאין שם פועלים הנשכרים בארבעה ואין להם שדות משלהם, וגם לא הוסיפו כלום בטיירתם – אין להם תרעומת. וכן מפורש במאירי.
 ב. אם דרך המקום לשכור פועלים לאותה עבודה בארבעה ולא בפחות. וכן אם עשו עפ"י דברי השליח עבודה יפה הוזהר ד' – חייב בעל הבית ליתן להם ארבעה כמנהג המדינה, שהרי היהנהו בארבעה ובגלל שאמר להם שלוחו בארבעה עשו כן (כ"מ בגמרא וכפרש"י. וכן מפורש ברי"ף וברמב"ם שכירות ט, ג).
 ג. גם כאשר רוב הפועלים נשכרים בארבע ומיעוטם בשלש, וכן כשיש מחירים שונים – אין להם אלא שלש כדברי בעה"ב (עריטב"א).

ג. אמר בעה"ב לשליח לשכור לו פועלים בשלשה ואמר השליח לפועלים בארבעה, ואמרו הם 'כמה שאמר בעל הבית' – שכרם ארבעה, שלא נתכוונו להוריד ממה שאמר להם השליח אלא להעלות.
 באומר 'שכרם עלי' מדובר, וחייב ליתן להם השליח משלו. אבל 'שכרם על בעל הבית' – אין בעה"ב חייב יותר ממה שאמר, ואין להם אלא תרעומת על השליח (עפ"י ר"י ור"ח).
 והרי"ף והרא"ש מפרשים באומר 'שכרם על בעה"ב' ונוטלים ארבעה כפי שווי העבודה. [הרא"ש פירש שאעפ"י שיש הנשכרים בשלש ויש בארבע, נוטלים ארבע. והרמב"ם כתב שאינו נותן אלא שלשה. ועבהגרא"א שלב סק"ח. וצ"ע].

אמר בעה"ב בארבעה ואמר השליח לפועלים בשלשה, ואמרו 'כמה שאמר בעה"ב' – נסתפקו בגמרא במשמעות דבריהם, האם סומכים על דבריו שכך אמר בעה"ב או אינם סומכים עליו אלא על מה שאמר בעה"ב [לטובתם]. ורצו להוכיח מדברי רב שעל השליח הם סומכים, ודחה רב אשי.
 כיון שהספק לא נפשט – הולכים בו לקולא ובעל הבית פטור (רי"ף, רמב"ם שכירות ג, ט). וכתב רעק"א שצ"ל שאינו דומה לספק מחילה שאפילו בספקא דדינא דעת הרי"ף לחייב, כי שמא סבר וקיבל מתחילה ומעולם לא היה חייב יותר משלשה).
 ולדעת הרמב"ם מועילה תפיסה בבעיא דלא אפשר, והכי נמי הכא (עפ"י ש"ך חו"מ שלב סק"ד).
 וכן פסק כאן הריטב"א בפירוש. וכ"כ המאירי, אך הביא שהרבה גאונים מחליטים לפסוק שעל דיבור השליח הם סומכים ואין להם אלא שלשה.

דפים עו – עז

קפד. א. השוכר את האומנין, וחזר בו אחד מן הצדדים שלא מתוך אונס, קודם התחלת המלאכה או באמצעה – מה הדין?
 ב. מה הדין כשהחזרה היתה מחמת אונס, או שהופסקה העבודה באונס?
 א. השוכר את האומנים וחזר בו או שחזרו הם קודם התחלת המלאכה – אין להם זה על זה אלא תרעומת. מדובר שהפועלים ימצאו עתה עבודה אחרת, ואעפ"כ יש להם תרעומת מפאת טורח החיפוש (תוס' ורא"ש), או מפני שנראה כחוכא, או משום שמקפידים על שינוי הדעת כשנשכרים לאחרים, או משום לזות שפתים שסבורים הבריות שעילה מצאו בהם (ריטב"א). והרי"ף הביא בתחילה שאין להם תרעומת, ולכאורה זהו אליבא דלשנא קמא שאין מדובר במשנה בחזרו, אבל לא למסקנא. וע' באחרונים).

[ויש אופנים שאפילו תרעומת אין עליו – כגון שלא היתה להם עבודה אחרת בלעדי זה (רא"ש). וע' גם רמב"ן]. ועריטב"א להלן (ע"ט): שאם חוזר בו השוכר מתוך טענה רבה – אין עליו תרעומת].

ואולם אם היו מתחילה משכירים עצמם לאחר, ועתה מפאת חזרתו לא ימצאו עבודה היום – כתבו ראשונים שחייב לשלם להם, אם משום דינא דגרמי וכרבי מאיר (תוס', רא"ש) או מפני שחל שעבוד תשלומין על אופן זה (ריטב"א). ובקה"י (מו) פירש מקור חיובו מדין 'ערב' שמוציא הוצאות על פיו. וע' רעק"א שתמה על התוס' והרא"ש שאפילו למאן דלא דאין דינא דגרמי בעלמא, כאן הלא הוציא הוצאות על פיו. וכן נקטו הפוסקים (הו"מ שלג, ב).

(בקה"י (מו) נקט בדעת רש"י (עו: ד"ה אין להן) לפטור. והביא כן מהשיטתו ומרשב"א. ופירש בדעתם דדינא דגרמי אינו נידון כאדם המזיק אלא כממון המזיק ופטור מארבעה דברים, הלכך הרי זה כממונו שמנעם ממלאכה שפטור מדמי שבת. ולכאורה יש לפרש גם בדעת רש"י כשאר הראשונים, שמה שכתב 'ותביעת ממון ליכא דהא דברים בעלמא נינהו' אין הכוונה לאותו הפסד שאינם מוצאים להשתכר, דלעולם מוצאים להשתכר כמשמעות תחילת דבריו, או שגם מתחילה לא היו מוצאים עבודה אחרת, אלא הכוונה לתביעת שעבוד לעבודה. וכ"מ ברמב"ן. ומש"כ בקה"י בשם הרשב"א – לא הבנתי, דברשב"א מפורש שחייב. גם מה שהביא מהשיטה בדעת רש"י ל"מ. וע"ע בהגהות אשר"י להלן צג. וע"ע).

בקבלנות, כהתחילו במלאכה וחזר בו אחד מהם – לתנא קמא, שמים להם מה שעשו (ואין החוזר נפסד). ולרבי דוסא שמים להם מה שעתידי להעשות.

כיצד? קבלו קמה לקצור בשני סלעים. קצרו חציה והניחו חציה וחזרו בהם, ויש שם פועלים לשכור באותו שער – נותן להם סלע, ואין לו עליהם אלא תרעומת. אבל אם כשיבא עתה לשכור פועלים על חציה צריך ליתן סלע וחצי – לתנא קמא נותן להם סלע כפי עבודתם, אעפ"י שעל ידי חזרתם נפסד בעל הבית. ולר' דוסא אין נותן להם אלא חצי סלע (שמנכה להם ממה שעשו כפי הוצאותיו בנשאר). וכן דעת תנא דמתניתין, שכל החוזר בו ידו על התחונה. וכן פסק רב.

א. חזרו הפועלים והזולה המלאכה – נותן להם כפי מה שעשו לפי הקציצה הראשונה. כגון באופן האמור – נותן להם סלע (רמב"ם ט, ד. וכן כתב רש"י במשנה). והראב"ד (שם) כתב שנותן כשער הזול, חצי סלע. וכן איתא בתוספתא ובירושלמי. ושמא אף כוונת הרמב"ם כן, וצ"ע להלכה (עפ"י ש"ך שלג סק"ב).

ב. לרבי דוסא וסתם מתניתין, אם חזר בעה"ב באמצע ועתה הוזל שכר הפועלים ועמד על חצי סלע – נותן להם סלע וחצי, שהוא שכרם המלא בניכוי מה שצריך להוציא עתה לפועלים (רש"י, ר"י בהג"א, וכן הסכים הריטב"א ועוד). ויש סוברים שנותן סלע בלבד (עריטב"א ותור"פ בשם ר"י).

ג. חזר בעל הבית ובינתים התייקר שכר הפועלים – אין נותן להם לפי השער החדש אלא כפי שפסק מתחילה, שאין סברא לחייבו ליתן יותר ממה שהתנה עמהם כיון שאין מפסידים בחזרת בעה"ב, אדרבה יכולים להשתכר עכשיו כפי היוקר (תוס').

ד. אם עתה שחזר בו בעה"ב אינם מוצאים להשתכר לאחרים, ואילולא היו נשכרים לו מתחילה היו מוצאים להשתכר לכל היום – נותן להם שכרם משלם (רמב"ן ועוד – כנ"ל. ולא אמרו כפועל בטל אלא בחזרה מתוך אונס וכד' – ע' קצוה"ח שטז, א).

ה. לא אמר ר' דוסא אלא כשהתחילו גופה של מלאכה והפסיקו שהרי זה כעין דבר האבד, שאין אדם רוצה שתהא מלאכתו מותחלת אעפ"י שיכול למצוא פועלים לאחר זמן ולהשלימה, אבל בלאו הכי – אין ידם על התחונה (ריטב"א).

ו. מבואר בדברי הרא"ש (וכ"מ בריטב"א) שגם בחזרת בעל הבית אמר תנא קמא שמשלם לפי מה שעשו [מלבד אם הם מופסדים בכך, שחייב ליתן שכרם משלם כדבר האבד]. ובחזו"א צידד שבזה הכל מודים שיד החזור על התחונה.

ז. חזרו פועלים ועתה התייקר שכר פועלים יותר מכדי כל מה שעשו – אינם חייבים להוציא ממון מכיסם, וגם אינו שוכר עליהם יותר ממה שעשו, שלא קנסו אלא לפחות מדמי שכירותם ולא יותר (עפ"י ראשונים; חו"מ שלג, ד).

ואם נתנו לבעל הבית כלי אומנותם, אעפ"י שלא התחילו במלאכה שוכר עליהם מדמי החבילה כפי מחיר השכירות של אותה שעה (רמב"ן. ואפילו נתיקרה בינתים. רשב"א).

ח. כתב הריטב"א (כאן ולהלן ע"ט): שאם הפועלים קבלו את כל החומר לידיהם, כגון חוטים לארוג בגד שלם, הרי כשמשכוהו נשתעבד בעה"ב ואין יכול לחזור בו, ובאותה הנאה נשתעבדו גם הם ושוב אינם רשאים לחזור.

ט. בתורא"ש מבואר שאפילו לחכמים אין הקבלן יכול לחזור באמצע אם נתיקרה המלאכה (וצ"ע בכונתו. ושם פירש הברייתא כפשוטה שיש להם טענות הטעיה ודין ודברים זה על זה, ועל זה אמרו חכמים שיד הפועל על העליונה, אבל לחזור בו בשירות אינו יכול, ורק בפועל גזרת הכתוב שחזור).

אם היה דבר האבוד (אם ימתין, ועתה אינו מוצא לשכור פועלים אחרים אפילו לפי שער היוקר. רש"י) – שוכר עליהם פועלים אחרים ומוסיף על חשבון הפועל הראשון עד כדי שכרו (רב נחמן. ע"ח). ואם כלי האומנות ביד בעל הבית – מוסיף עד ארבעים וחמשים (שם. ואין זו אסמכתא. תוס'). או מטען; ואמר להם סלע קצצתי לכם – בואו וטלו שתיים, ולבסוף אינו נותן אלא אחד.

א. רש"י מפרש 'כדי שכו' שאם עשה מקצת מלאכה, מנכה לו מכל מה שהוא חייב לו [והנפ"מ בין דבר האבד לשאינו אבד, כשאינו מוצא עתה אלא פועל או שנים הרוצים שכר רב, שבדבר שאינו אבד צריך להמתין עד שימצא פועלים כפי השער, אבל בדבר האבד אינו יכול להמתין. רעק"א].

ור"ת מפרש ששוכר עליהם לתת לאחרים עד כדי שכרם של אלו גם אם לא עשו כלום. ואם כבר פרע לאלו – גובה מהם לתת לפועלים אחרים. ויש מפרשים 'כדי שכו' – בכפל שכרו. וכ"מ בירושלמי (ערא"ש ריטב"א ושיטמ"ק).

ב. 'ארבעים וחמשים' – יש אומרים בדוקא, שיותר מכן שיערו חכמים שאין זה דמי שכירות ליום, באותה התקופה (ערמב"ן ר"ן ונמו"י). וי"א לאו בדוקא אלא כל שכנגד החבילה (ריטב"א. וכ"מ ברמב"ם). ונראה שלהלכה הרי זה ספק, ויכול בעה"ב לומר 'קים לי' שהרי הוא מוחזק בחבילה. אך אפשר שנידון זה הוא כדין תפיסה בספיקא דדינא (עפ"י חו"א ב"ק כג, לד). [ברמב"ם (שכירות ט, ד) משמע לכאורה דלאו דוקא כלי אומנות אלא כל שהיה להם ממון תחת ידו שוכר להשלים המלאכה עד ארבעים וחמשים וזו. אך יתכן שזה רק כנתנו לו מדעת, שהרי הם כמתחייבים ליפרע ממנום כל הפסדי].

ג. לא שכר עליהם פועלים אחרים – אין לו עליהם תביעה (ראשונים), ואפילו הגיע חבילה לידו (ער"ן).

ויש אומרים שזה דוקא כשהענין אבד בלא הפסד ממון, כגון בשכירות חלילים לכלה או למת, אבל בהפסד ממון – חייבים לו כל ההפסד שגרמו (ע' שיטמ"ק; תרומת הדשן שכט; רמ"א שלג, ה. וש"פ).

- ד. כשהוא מטען ואומר להם טלו שתיים, גם אם נתן להם השתיים – מחזיר מהם התוספת (רמב"ם שכירות ט, ד).
- ה. יש אומרים שמדובר כגון שגם בלעדי השכרתם היה מפסיד, כגון שפשתנו שרוי ואין לו פועלים אחרים, אבל אם בלעדי היה מוצא פועלים אחרים ועתה שחזרו בהם אינו מוצא – אפילו אין חבילתם בידו שוכר עליהם בארבעים וחמישים זוז, שחייבים מדינא דגרמי (הג"א, כשיטת התוס' והרא"ש הנ"ל. וע' גם ב"י שלג בשם רמב"ן וש"ך סקכ"ח).
- אך ברשב"א (מובא בנמו"י) מבואר שפטורים. וכן נראה מפשט דברי הרמב"ן, עכ"פ כל שלא התחילו במלאכה. (וע' בפת"ש שלג סקי"א בשם 'ושב הכהן' שכן עיקר).
- ו. באמירת הריני שכור / שאול לך, אין יכול לחזור בו בדבר האבד (ע' הג"א מאו"ז רפ"ח).
- ז. פועל שעושה בחנם עם בעל הבית – יכול לחזור בו אפילו בדבר האבוד (מהרי"ק; רמ"א שלג, ה). ודוקא כשמוכן עתה לעשות בשכר, אבל אם בעה"ב רוצה ליתן לו שכר והוא ממאן, ובגלל חזרתו אין בעה"ב מוצא פועלים אחרים – חייב הפועל מדינא דגרמי (ש"ך סקל"א).
- ח. כשבעה"ב חוזר בו בדבר האבוד, רשאים הפועלים להטעותו. ולערב נתן להם כמו שהתנה בתחילה (מאירי).

בשכירות שאינה קבלנות, פסק רב שאין יד הפועל על התחוננה (כי זכותו לחזור באמצע עבודתו שנאמר כי לי בני ישראל עבדים – ולא עבדים לעבדים. משא"כ קבלן שעושה מלאכתו לכשירצה אינו בכלל זה. ראשונים). [ונאמרו שתי לשונות בגמרא האם רבי דוסא עצמו אמר גם בשכירות אלא שרב לא פסק כן, אם לאו].

חזרה בקבלת עסק – ע' להלן קד-קה.

ואולם בדבר האבוד לדברי הכל אין רשאים לחזור, וידו של החוזר על התחוננה, בין בשכירות בין בקבלנות.

ב. פועל שארעו אונס, כגון שבחצי היום שמע שמת לו מת, או שאחזתו חמה; אם שכיר הוא – נותן לו שכרו (כמה שעשה), ואם קבלן – נותן לו קבלנותו. בזה מודה רבי דוסא שאין יד הפועל על התחוננה. [וכן הדין כשתפסוהו לעבודת המלך – נותן לו שכרו כמה שעשה. תוספתא, מובאת ברי"ף]. ומבואר בגמרא (מתירוף רב נחמן בר יצחק. וכ"כ הרי"ף והרמב"ם וטושו"ע) שכן הדין אפילו בדבר האבוד. יש אומרים שאם כבר נתן לו שכרו מתחילה – אין הפועל צריך להחזירו ולא להשלים את זמן העבודה (עפ"י ר"מ, מובא ברא"ש). ויש שאין מחלקים כן (ע"ש ברא"ש). ואם נאנס בתחילת הזמן ואחר כך עבד – יש אומרים שהדבר מתפרש כמתחילה ונותן לו גם עבור זמן האונס (ערא"ש ותור"פ, בישוב הסוגיא בקדושין יו בע"ע שחלה שלש שנים א"צ להשלים).

שכר פועלים והלכו לעבודתם ומצאו שאין להם מה לעשות, כגון חמרים שלא מצאו תבואה להביא, או פועלים שמצאו שדה לחה (ואינה ראויה לעידור) – נותן להם שכרם כפועל בטל (כלומר כשכר עבודת יום, בניכוי הסכום שרוצה אדם לפחות שכרו וישב בטל, או בכגון חמרים – שכר שהיו נותנים כדי לבוא ריקם).

במקום שאנשים רגילים בעבודה, ואין טובה להם הבטלה – נותן להם שכרם משלם (כפי שהעמידו דברי רבא באוכלסי מחוזא שכשאינם עובדים נחלשים).

מבואר בראשונים שהטעם שחייב לשלם הוא כי אחר שהלכו שוב אין שכיח שימצאו להשתכר להיום. [וחייב להם גם אם בלעדיו לא היו מוצאים עבודה אחרת – שהליכתם נחשבת התחלת המלאכה שהיא כקנין המשעבדו. רמב"ן; חו"מ שלג,ב], אבל אם יכולים עתה להשתכר [המאירי הוסיף: במלאכה קלה הימנה או שכמותה] – אין להם עליו אלא תרעומת. ואם יכולים להשתכר בפחות – ישתכרו, ומשלים להם ההפרש.

ודוקא כשלא סיירו מאמש, אבל סיירו מאמש ונמצאת ראויה לעבודה ולבסוף נמצאת לחה – הפסד פועלים הוא ופטור (רבא).

רש"י מפרש שסייר עמהם ולא הבינו שהיא לחה, אבל בלאו הכי עליו לתת לב לדבר ולהודיעם אם תמצאוה לחה לא אתן. והרמב"ם מפרש שסייר לבדו ומצאה שראויה לעבודה ובלילה ירדו גשמים – הואיל ולא פשע פטור.

וכן אם ארע דבר שלא היה לו לדעתו – פטור, כגון שכרם לדלות מן הנהר ויבש הנהר בחצי היום בפתאומיות שלא כדרכו. וכן אם קורה כן לעתים והם יודעים זאת כמותו, שמבני העיר הם – פטור מליתן שכרם (מאותה שעה שירד המטר). ואולם אם אינם מבני העיר – חייב, שהיה לו ליידיעם. וכן אם שדהו מושקית לעתים מעליית הנהר והם לא ידעו זאת, ושכרם להשקות בדלי ולבסוף עלה הנהר והשקה – חייב (מימרות דרבא, כפרש"י. וערמב"ם ט,ו).

א. במקום אונס שפטור, אפילו אינם מוצאים עתה להשתכר במלאכה אחרת – מזלם גרם ופטור (עפ"י ראשונים; חו"מ שלג,ב). וע"ע רעק"א להלן עט. בדין אונס גמור.

ואולם זה רק בכגון שהלכו למקום קרוב, אבל במקום רחוק שכלה כל היום בשליחותם, נותן להם שכרם משלם (מאירי, עפ"י התוספתא. והרי זה כעשו שליחותם. ונותן להם רק על השעות שהלכו, לפי היחס. וע' גם בנתיבות המשפט סק"ה).

ב. כל זה אמור בשכיר שלא ירד לשדה בתורת אריסות, ואעפ"י שהתחיל במלאכה כאמור, אבל האריס הריהו כמוחזק בשדה וגם אם לא הוצרך לעבוד כלל כגון שירד המטר – זוכה בשכרו (עפ"י רי"ף, תוס').

ודעת הראב"ד שקבלן שקיבל עבודה מסוימת ונסתייעה עבודתו ע"י אחרים, כגון שהתחיל להשקות ובא המטר באמצע היום – בעה"ב משלם לו כל עבודתו [כפועל בטל, ואם יש לו עבודה אחרת – נותנה לו]. והרמב"ן הסכים למעשה לדעה ראשונה שהקבלן כשכיר, אין לו אלא מה שעבד (וכן נקט הריטב"א).

וישנה דעה שאפילו בשכיר נותן לו עבור כל היום. וכתב הרמב"ן שטעות היא. ואם עשו קנין גמור להתחייב זה לזה, כתב הריטב"א בשם הרמב"ן שאעפ"י שארע אונס – חייב, כגון שנתחייב בקנין כראוי ללמד בן חברו ונתחייב לו בעה"ב בשכרו, אפילו חלה הבן באופן לא צפוי – הפסיד בעה"ב כשאין זה מוצא לשכור עצמו. או כגון שנתחייב להוליך סחורה בספינתו עד מקום פלוני ומשך, גם אם טבעה הספינה על סחורתה בדרך – חייב הלה בכל שכרו (עריטב"א עט:).

ובתוס' (עט. ד"ה אלא) משמע שאפילו בקנין פסידא דפועל הוא. וע' רעק"א להלן עט. ד"ה ועלה, ג. כל זה בכגון שכירות פועלים שאין לפועל נזק מלבד ביטולו מעבודה, אבל בחפץ שכור שאבד, דין אחר לו כדלקמן (עט. עפ"י תוס' שם ד"ה אלא).

דף עז

- קפה. א. שכיר יום שלמה עבודתו בחצי היום, מה דינו?
ב. אומן שחזר בו באמצע עבודתו, ובינתים הוקר מחיר הפועלים והרבה בעה"ב בפיוסין עד שנתרצה להמשיך – האם עליו ליתן כמחיר היקר או כפי הפסיקה הראשונה? וכן להפך, כשבעה"ב רצה לפרוש וניאות לפיוסי הפועלים לאחר שהזל שער השכירות?
ג. אומן שלא רצה להישכר אלא במחיר יקר משאר אומנים, ובתוך עבודתו עלה מחיר הפועלים – האם מגיע לו בשכרו יותר מהמחיר החדש של שאר הפועלים, אם לאו? וכן בעה"ב שנתרצו לו הפועלים להישכר במחיר מוזל ובינתים הוזל מחיר שאר הפועלים?
- א. שלמה עבודת הפועל-השכיר בחצי היום, אם יש לבעה"ב עבודה אחרת הנוחה ממנה או כמותה – נותנה לו, אבל עבודה הקשה ממנה – לא, ונותן שכרו משלם, אלא ששמים אם וכמה היה רוצה להפחית משכרו כדי לישב בטל, מאותו הזמן שכלתה העבודה.
א. היה הפועל רגיל בעבודה קשה יותר, נסתפק הרמ"ך (בשיטמ"ק) שמא יכול לפקוד עליו מלאכה קשה יותר מהקודמת ולהוסיף מעט על שכרו.
ב. מדובר ששכרו למלאכה מסוימת, אבל שכר סתם – יכול ליתן לו עבודה כבדה ממנה, והלא היה יכול ליתנה לו מתחילה. ואין צריך ראייה לכך (רמב"ן וש"פ).
ג. כתב הרמב"ן (עו): שאם יכול הפועל להשכיר עצמו להמשך עבודת היום – אין נותן לו בעה"ב אלא כפי מה שעשה.

ב. פועל או בעה"ב שרצו להפסיק העבודה באמצע היום, ולבסוף ניאותו להפצרת השני להישאר – אין להם אלא כפי הפסיקה הראשונה אעפ"י שנשתנה השער בינתים, ואין להם טענה לא נתפייסנו אלא כפי השער החדש.

יש אומרים שאם פירש שאינו מוכן להמשיך העבודה אלא בשכר מסויים, ופרש, ובא השני ופייסו והלה ניאות בסתם – על דעת כמה שנקב בחזרתו ניאותו. ואחרים כתבו שאין אומרים כן אלא במשא ומתן דעלמא אבל כאן שבחזרתו יש לשני תרעומת עליו, הפיוס היה על דעת התנאי הראשון, רק נתכוון בפיוסו להטיב לו באכילה ושתייה וכד'. (הרמב"ן נסתפק בדבר. והרשב"א והריטב"א והר"ן הביאו שתי דעות).

ג. אף על פי שקבעו בתחילה להוסיף וזו על השער או להפחית, אם נשתנה המחיר באמצע אין להם אלא מה שקבעו מתחילה, ואין מוסיפים או מפחיתים על השער החדש.

קפו. הרי שמכר שדה לחברו באלף וזו ונתן לו מאתים מהם, ועתה בא אחד מהם לחזור בו – מה הדין?

מכר שדה לחברו באלף וזו ונתן לו מעות מהם מאתים – מן הדין שניהם יכולים לחזור בהם. בזמן שהמוכר חוזר בו – יד לוקח על העליונה, רצה אומר לו תן לי מעותי או תן לי [במקום המעות, כשאין מעות לשני] קרקע מן העדית. רב נחמן פירש מעדית שבה. ורב אחא בריה דרב איקא פירש מעדית נכסיו, מפני שהוא כניזקין ששמין להם בעדית, שאין אדם לוקח קרקע באלף וזו אם לא שמכר נכסיו כדי להשיגה (הלכך דימוהו קצת לדין הניזוק, אבל אין כאן תביעת נזק ממש. תוס'). בזמן שהלוקח חוזר בו –

- יד מוכר על העליונה, רצה אומר לו הילך מעותיך רצה אומר הילך קרקע כנגד מעותיך, ומגברו מן הזיבורית שבה (לרנב"י) או מזיבורית שבכל נכסיו (לראב"א).
- א. ולפי שנתקיים המקח כנגד המעות, לכך יכול ליתן לו הקרקע, שלא כבעל חוב שאינו נפרע מן הקרקע כשיש למלוה מעות (תוס').
- ב. הרמב"ם פסק כרנב"י, והרא"ש והטור נקטו דברי רב אחא. וכתבו כמה ראשונים שלא נחלקו האמוראים לדינא [ודברי רב נחמן אמורים בקרקע זולה ודברי רב אחא בקרקע יקרה].
- רשב"ג אומר: מלמדים אותם מלכתחילה לעשות שלא יחזרו. כיצד? כתב לו אני פלוני בן פלוני מכרתי שדה פלונית לפלוני באלף זוז ונתן לי מהם מאתים זוז והריני נושה בו שמונה מאות זוז – קנה ומחזיר לו השאר אפילו לאחר כמה שנים. אבל בלא כתיבה זו – לא קנה הכל. והעמידו דבריו כשהמוכר נכנס ויוצא על המעות, שגילה בדעתו שהזוזים אנסוהו למכור ועל כן אין דעתו למכור אלא בקבלת המעות, אבל בלא הכי סובר רשב"ג שקנה הכל והשאר עליו חוב.
- א. דעת הגאונים, וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א וכן נקט הרא"ש, שכל שנתן מקצת דמים בסתם או בתורת פרעון דמי המקח – קנו כנגד הדמים ואי אפשר לחזור מכך [מלבד בחפצים שאין אנשים מוכרים חלק, כגון חמור (או קרקע שאינה ראויה ליחלק. מאירי), שאינו חפץ להיות שותף עמו, לא קנה כלום. ויש מי שכתב שבחפצים כאלו קנה הכל (ובמטלטלין – לענין מי שפרע. עמאירי). והרמב"ן דחה זאת. ואף בקרקע שרגילים לקנות חציה, במקום שכותבים שטר, כתב הרמב"ן שלא קנה כלום אם לא זקף המעות במלוה, שהרי בשטר כתוב את הקרקע כולה. ויש חולקים. ע' שיטה]. ואף על פי כן, קנסו חכמים את החוזר בו שהצד שכנגדו יכול לקיים המקח כנגד המעות כדינו או לבטלו לגמרי (ריטב"א).
- ודעת רבנו חננאל שלא קנה כלום אלא אם כן אמר לו 'ערבוני יקנה'. [ובזה קונה כנגד המעות אפילו בדבר שאין רגילים לקנותו. (ערמב"ן ור"ן), אבל אינו קונה יותר מכנגד המעות הגם דלא עייל ונפיק אוזוי, ואפילו החזיק בקרקע או משך המטלטלין. ראב"ד].
- ב. לדעת הראב"ד, אפילו אם הרויח לו זמן מסוים לתשלומין, יתכן בו 'עייל ונפיק אוזוי', שצריך המעות באותו הזמן. ויש חולקים. וכתב הרא"ש שהכל לפי הענין כפי ראות הדיינים.
- ג. כתב הריטב"א שזקיפה במלוה מועילה אפילו לא נתן לו כלום אלא זקף כל האלף במלוה, קונה מדין כסף כאילו התקבל בפרעון גמור [ומה שאמרו בירושלמי שאין המלוה קונה קרקע, זהו רק במלוה הקיימת אצלו מכבר].
- ד. בשדות מפוזרות, יש אומרים שלא קנה את כולן בהחזקת האחת עד שיתן דמי כולן או דמי מקצת כל שדה ושדה, אעפ"י דלא עייל ונפיק אוזוי (עפ"י בעה"מ ורשב"א ורא"ש). ויש אומרים שבסתם קנה את כולן (ראב"ד).

דפים עז – עח

- קפז. א. הקונה דבר מחברו ולא נתן מעות או נתן מקצתן – האם קנה אם לאו?
 ב. המלוה מאה זוז לחברו ופרעו זוז זוז – האם פרעון הוא זה?
- א. אמר רבא: המוכר דבר לחברו והוא מחזר אחר המעות הלוחך ושוב – לא קנה עד שיתן כל המעות.
- א. כן הדין אעפ"י שכתב שטר או החזיק וכד' (רמב"ם מכירה ח, א; רא"ש).
- ואפילו משך החפץ, אם לא פירש בשעת מכירה משיכה זו תהא קונה חפץ זה והמעות יהיו הלוואה אצלי – לא קנה (תוס' רמב"ם (מכירה ח, ד) רמב"ן ועוד). ודעת הרז"ה שמשכיכת מטלטלין